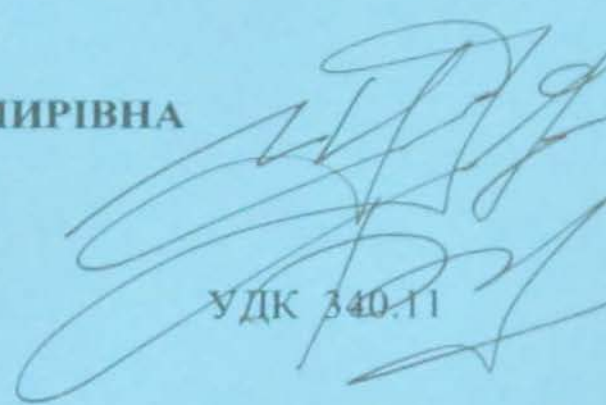

Авт.
Г44

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ГЕТЬМАН ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 340.11

**КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОВОГО СПІЛКУВАННЯ:
ЗМІСТ, ВИТОКИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових вчень

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Науково-дослідному інституті державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Петришин Олександр Віталійович,
Академія правових наук України,
головний учений секретар.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Засць Анатолій Павлович,
державне агентство з інвестицій та інновацій,
перший заступник голови.

Національна юридична академія
України імені Ярослава Мудрого

Бібліотека

Інв. №

10701А

кандидат юридичних наук, доцент
Бурлай Євген Володимирович,
Інститут міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка, доцент кафедри порівняльного
правознавства.

Провідна установа – Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, відділ теорії держави та права, м. Київ.

Захист відбудеться «30» листопада 2006 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої Вченої ради Д 64.086.02 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розісланий «27» ноября 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гончаренко В.Д.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні, коли Україна розбудовує громадянське суспільство відповідно до європейських принципів, необхідним стає вихід за межі розуміння права виключно як одностороннього державно-владного припису, примусового заходу реалізації державної політики. Право за цих умов, спираючись на притаманні йому ознаки – загальнообов'язковість, формальну визначеність, системність, забезпечення державним примусом, покликано реалізувати своє дійсне соціальне призначення, розкрити власну примирювальну природу, забезпечити гармонійний розвиток особистості та суспільства, затвердивши ідеали порозуміння та досягнення компромісу. Пошук нової методології праворозуміння виявляється актуальним саме зараз, коли сучасне суспільство поступово перебудовується як інформаційне, яке характеризується динамізмом, ускладненням соціально-економічних, комунікаційних, міжособистісних зв'язків, запровадженням нових управлінських методів, посиленням значущості так званого “людського” фактору, екологічних та політичних вимог.

Необхідність пошуку нових підходів до праворозуміння викликана ситуацією, яка склалася на теренах юридичної науки. До другої половини ХХ ст. ніякі дискусії не могли похитнути впевненості у побудові абсолютно істинних підходів до праворозуміння. На сьогоднішній день ситуація змінилася, традиційні підходи до праворозуміння все більше не відповідають потребам теперішнього часу, коли відбувається перехід до якісно іншого стану, який часто називають постіндустріальним суспільством. Сьогодні претендувати на абсолютність та істинність не можуть ні юридичний позитивізм, ні концепція природного права, ні історична школа права, ні соціологія права. Усі вони з якогось одного боку розглядають феномен права, заперечують альтернативні доктрини, а тому можуть мати тільки відносну істинність. Нові підходи дають можливість більш адекватно реаліям сучасного суспільства підійти до розуміння права. В останньому тепер вбачають насамперед можливість забезпечення злагоди та миру в суспільстві, порозуміння індивідів, за допомогою його діалогічного характеру та примирювальним процедурам.

Академія правових наук України виступала ініціатором та організатором Всеукраїнської (Київ, 1996 р.) і міжнародної (Харків, 2002 р.) наукових конференцій з методологічних проблем юридичної науки. На останній було наголошено на необхідності застосування напрацьованих загальноновизнаних у ХХ столітті філософсько-правових шкіл. Питання методологічних проблем сучасної юридичної науки в Україні було провідним на Міжнародній науковій конференції “Методологічні аспекти юридичної науки на сучасному етапі” (травень, 2004 р., Київ). Зокрема, підкреслювалося, що сутність права під час пошуку нових

підходів до праворозуміння має розглядатись у безпосередньому зв'язку з процесами правоутворення, сприяючи удосконаленню і підвищенню якості чинного законодавства, удосконаленню процедур тлумачення тексту нормативно-правових актів, обґрунтовуючи законність правозастосовчої діяльності та пояснюючи тенденції соціально-правового розвитку суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідницьких робіт сектору проблем формування та функціонування органів державної влади Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України за темою "Правові основи організації та функціонування органів держави" № 0100U006579.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є комплексний аналіз комунікативної методології праворозуміння за сучасних умов інформаційного суспільства і всебічне висвітлення категорії та процесу правового спілкування для доведення його широко впровадження на рівні чинного законодавства.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд основних задач:

- розглянути особливості нових методологічних підходів до праворозуміння (феноменологічного, герменевтичного, антропологічного, синергетичного, феноменолого-екзистенційного) і показати їх переваги та недоліки;

- простежити історико-хронологічний генезис зародження ідей про правове спілкування;

- провести розмежування між категоріями соціального і правового спілкування;

- надати визначення категорії "правового спілкування";

- проаналізувати характерні риси правового спілкування;

- дослідити процес правового спілкування між індивідами в контексті правової дійсності;

- обґрунтувати підвищення ролі засад правового спілкування у чинному законодавстві України, як однієї із найголовніших тенденцій його розвитку.

Об'єктом дисертаційного дослідження є правове спілкування як взаємодія рівноправних суб'єктів суспільних відносин шляхом реалізації своїх прав і обов'язків.

Предметом дослідження є основні засади комунікативної методології праворозуміння, її зміст, витоки та перспективи.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплекс використовуваних у взаємозв'язку загальнонаукових та спе-

ціально-юридичних методів. Зокрема, були широко застосовані такі загальнонаукові методи як: діалектичний – для всебічного аналізу найважливіших характеристик категорії правового спілкування; системно-структурний – для виявлення і з'ясування суті структурної побудови процесу правового спілкування; історико-правовий – для простеження у хронологічній послідовності процесу зародження та розвитку поглядів щодо ідеї правового спілкування. Серед спеціально-юридичних були застосовані такі методи як: формально-юридичний, порівняльно-правовий – при аналізі положень чинних нормативно-правових актів на предмет відображення у них ознак правового спілкування. Робота виконана на засадах методологічного плюралізму, зокрема, у підходах до праворозуміння.

Теоретичну основу дисертації складають дослідження по феноменологічній теорії права Ф.Брентано, Е.Гуссерля, Л.Легаса-і-Лакамбри, У.Луйжпена, М.Хайдеггера, Ф.Шрайера, А.Шюца. Герменевтичний підхід до праворозуміння був проаналізований за допомогою робіт Е.Бетті, Г.Гадамера, А.Кауфмана, Р.Рикера. Серед надбань вчених у сфері антропологічного та синергетичного підходів слід відзначити ідеї В.П. Бранского, А.Б. Венгерова, А.Гелена, С.І. Максимова, М.М. Мойсеєва, І.Р. Пригожина, Г.Хакена. У дисертаційному дослідженні також розглянуті у хронологічній послідовності концепції родоначальників ідеї правового спілкування: Аристотеля, Т.Гоббса, Дж. Локка, Н.Макіавеллі, М.Монтеня, Ж.-Ж. Руссо, Б.Спінози, М.Т. Цицерона. Теоретичною основою дисертації є також роботи правників та філософів, що працювали на теренах Російської імперії, в тому числі й в Україні, у їх числі: М.О. Бердяєв, М.С. Грушевський, М.П. Драгоманов, Б.О. Кістяківський, М.М. Коркунов, С.А. Муромцев, П.І. Новгородцев, Л.Й. Петражицький, Г.С. Сковорода, В.С. Соловійов, П.О. Сорокін, Є.В. Спекторський, М.М. Сперанський, Є.М. Трубецькой та інші. У роботі також використані наукові розробки таких радянських правників-теоретиків: Ю.І. Гревцова, Я.Ф. Миколенко, В.С. Нерсесянца, Є.Б. Пашуканіса, А.К. Стальгевича, П.І. Стучки, Л.С. Явича, Є.А. Якуби. Сучасна західна правова думка, в контексті формування сучасної методології праворозуміння представлена поглядами К.О. Апеля, Є.Аннерса, П.Бергера, Г.Дж. Бермана, Т.Лукмана, Л.Фрідмена, М.Фуко, Л.Л. Фуллера, Ю.Хабермаса. Серед розробок вітчизняних вчених і вчених країн СНД, які були використані у ході підготовки дисертаційного дослідження – теоретичні напрацювання С.С. Алексєєва, Є.В. Бурлая, Н.А. Бусової, Ю.П. Битяка, Л.М. Герасіної, О.Г. Данільяна, А.П. Зайця, А.А. Козловського, М.І. Козюбри, С.І. Максимова, Г.В. Мальцева, Ю.М. Оборотова, М.І. Панова, О.В. Петришина, А.В. Полякова, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скаун, В.Я. Тація, Ю.М. Тодики, М.В. Цвіка, І.Л. Честнова.

Наукова новизна дисертації визначається передусім тим, що робота є першим в Україні комплексним дослідженням формування комунікативного праворозуміння в умовах інформаційного суспільства. Наукова новизна одержаних результатів знаходить свій прояв у наступних теоретичних положеннях і висновках:

- дістало подальший розвиток положення, згідно з яким, для права в умовах розбудови громадянського суспільства характерне звуження сфери застосування примусу. Право завдяки системі процесуальних процедур по застосуванню примусу, порядку оскарження, презумпції невинуватості та іншим відпрацьованим формам та юридичним конструкціям здатне контролювати застосування примусу, визначивши порядок його застосування й надавши своїм настановам чітко визначений характер, а це відповідно ставить владну діяльність у визначенні межі;

- акцентується, що у системі правового регулювання суспільних відносин кожен учасник виступає як індивід, який будучи членом суспільства, вступає у стосунки з іншими індивідами, у результаті чого обидві сторони набувають взаємних прав та обов'язків, стають взаємовідповідальними. При цьому право захищає індивідів від свавілля та насильства у відносинах влади та підпорядкування, забезпечуючи правове спілкування вільних і рівних у своїй свободі людей;

- доводиться, що категорія правового спілкування є видовим поняттям по відношенню до соціального спілкування, оскільки в межах правового спілкування пріоритет надається розгляду дій суб'єктів, що виступають об'єктивізацією правових текстів;

- вперше надається визначення категорії "правового спілкування", як взаємодії рівноправних суб'єктів на основі правил поведінки, відображених у нормативних актах та інших юридичних джерелах, шляхом реалізації своїх прав і обов'язків з метою досягнення компромісу та порозуміння;

- вперше визначаються специфічні ознаки правового спілкування: наявність рівноправних суб'єктів – носіїв суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, котрі у ході взаємодії виконують різні ролі та обирають певні варіанти поведінки; необхідність єдиної мови та мети – забезпечення компромісу і досягнення порозуміння;

- з'ясовується, що передумовами правового спілкування виступають визнання права як соціального явища, елемента суспільного життя, наявність у суспільстві загальнообов'язкових, значущих, формально визначених, легітимних правил поведінки, які визначають права і обов'язки суб'єктів;

- вперше аналізується структура процесу правового спілкування, представлена стадіями екстерналізації, інституціоналізації, об'єктивації, інтерналізації, інновації, селекції та легітимації (три останні стадії є додатковими);

– зроблено висновок, що правовий конфлікт не являється окремою стадією правового спілкування, оскільки він не відповідає цілям правового спілкування: досягнення компромісу і, зокрема, взаємопорозуміння між сторонами;

– вперше заявлена проблема була розглянута крізь призму галузевого законодавства: у конституційному законодавстві вона знаходить своє вираження у правовій природі Конституції України, конституційних принципах; у цивільному законодавстві – у специфіці диспозитивного методу правового регулювання; у сімейному законодавстві – в інституті шлюбного договору; у трудовому законодавстві – в наявності примирних процедур, що застосовуються для вирішення трудових конфліктів; в адміністративному законодавстві – в наявності адміністративно-попереджувальних заходів, адміністративно-правових договорів та управлінських послуг; у кримінальному законодавстві – в інституті примирення між обвинуваченим, підсудним та потерпілим; у законодавстві про судочинство – в інститутах відмови від позову, визнання позову та мирової угоди; у міжнародному праві – в наявності колізійних норм, як одному зі способів вирішення юридичних конфліктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає:

1) у науково-дослідницькій сфері – матеріали дослідження можуть стати підґрунтям для подальшої розробки концепції правового спілкування, загальнотеоретичних досліджень комунікативного праворозуміння і визначення перспектив правового регулювання у суспільстві;

2) у правотворчій сфері – висновки і пропозиції відкривають можливості для поступової гуманізації українського законодавства, забезпечення надійності гарантій і переваг, які надає право людям, дозволяють створити науково обґрунтовані рекомендації про те, які соціально значимі цілі можна досягти, не застосовуючи примусових заходів, а використовуючи лише примирні процедури.

3) у навчальному процесі – положення, рекомендації й висновки дисертації можуть бути використані при підготовці підручників, навчальних посібників з курсів “Загальна теорія держави і права”, “Історія держави і права”, викладанні відповідних навчальних дисциплін;

4) у правовиховній сфері – запропоновані положення можуть бути матеріалом по підвищенню рівня правової культури населення й державних службовців.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, розглядалися і обговорювалися на засіданні сектору проблем формування та функціонування органів державної влади Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України (15 березня 2006 р., протокол № 3), на Вченій раді Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових на-

ук України (17 травня 2006 р., протокол № 6). Положення дисертації доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: XV Харківських політологічних читаннях “Соціально-політичні та соціально-правові проблеми сучасності” (м. Харків, 2004 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми удосконалення правового регулювання місцевого самоврядування в Україні” (м. Харків, 2004 р.), XVII Харківських політологічних читаннях “Проблеми формування електоральної культури населення” (м. Харків, 2005 р.), III Всеукраїнській науковій конференції молодих науковців, аспірантів і студентів “Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави”, присвяченої пам’яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова (Львів, 2005 р.).

Публікації. Сформульовані в дослідженні положення, висновки та пропозиції викладені автором у семи наукових публікаціях, зокрема, у трьох статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях з юридичних наук, затверджених Вищою атестаційною комісією України та у чотирьох тезах за результатами наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою і предметом дослідження. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, які загалом містять 8 підрозділів та 7 пунктів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 208 сторінок, із них основного тексту – 184 сторінки. Кількість використаних джерел – 319.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, встановлюється мета й задачі дослідження, його об’єкт і предмет, зазначаються методи, за допомогою яких можна досягти поставленої мети, характеризується теоретична й емпірична бази дослідження, формулюється наукова новизна роботи, з’ясовується практичне застосування основних положень дисертації й одержаних висновків, указуються ступінь апробації результатів дослідження, наявність публікацій за темою дисертації та структура наукової роботи.

Розділ перший “Методологічні підходи до праворозуміння” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. “Методологічні передумови дослідження” розглянуті історичні, загальноцивілізаційні та сучасні методологічні передумови дослідження. Викладені ідеї родоначальників історичного підходу до дослідження права (М.Фуко, Е.Аннерс, Л.Фрідмен), які підкреслювали, що давнє право на європейському континенті характеризувалося відсутністю публічного позову; виконанням ролі упорядкованого заходу ведення війни; відсутністю судової влади у сучасному розумінні; владнанням взаємних претензій індивідами за допомогою спе-

ціальних примирювальних процедур; відкритістю до впливу концепції “природного права”. З огляду на аргументи прибічника загальноцивілізаційного підходу Г.Дж. Бермана зроблено висновок про те, що в межах європейської традиції права поступово стверджується поняття права не лише як корпусу правил, а як процесу, в якому правила мають зміст тільки в контексті інститутів і процедур. Доводиться, що сучасні методологічні передумови дослідження праворозуміння викликані в першу чергу докорінним змінами, які стосуються перш за все соціально-економічної сфери. Такий стан суспільства науковці часто називають постіндустріальним суспільством чи інформаційним суспільством. На підставі цього узагальнюється нормативна база по розбудові інформаційного суспільства в Україні. З метою аргументації заявленого підходу має місце звернення до поглядів вітчизняних вчених (М.І. Козюбра, М.В. Цвік, П.М. Рабінович, А.П. Заєць, Є.В. Бурлай, С.І. Максимов, С.С. Алексєєв), які наполегливо торують дорогу плюралізму у підходах до розуміння права, формують поряд з нормативістським вченням, інші правові течії. Підсумовується, що ситуація, яка склалася у сучасному суспільстві є близькою до конфлікту між різними правовими доктринами. Один із варіантів її вирішення – розробка концепції правового спілкування, відповідно до якої є необхідним вихід за межі розуміння права як одностороннього державно-владного припису в напрямку, коли кожен індивід вступає у стосунки з іншими індивідами, їх об’єднаннями та державою, в результаті чого обидві сторони набувають взаємних прав та обов’язків, стають взаємовідповідальними. За цих умов право захищає індивідів від насильства та свавілля у відносинах влади та підпорядкування, забезпечуючи правове спілкування вільних і рівних у своїй свободі людей.

У підрозділі 1.2. “Сучасні методології праворозуміння” в контексті заявленої проблеми комплексно дослідженні і проаналізовані сучасні підходи до праворозуміння, які формуються в умовах інформаційного суспільства і є відмінними від “класичних” шкіл праворозуміння. У межах феноменологічного підходу була приділена увага характеристиці принципу інтерсуб’єктивності як синоніму комунікації, який був вперше започаткований в межах “теорії комунікативної дії” Ю.Хабермаса. Відносно правової проблематики були виокремлені ідеї М.Хайдеггера, відповідно до яких на перший план виноситься проблема діалогу в праві через неможливість уникнути конфліктні ситуації, які природно притаманні людському існуванню. Вітчизняні вчені (М.І. Панов, Л.Н. Герасіна) сьогодні роблять спроби збагнути сутність права через його конфліктне призначення, коли право розглядається як інструмент урегулювання різнобарвних конфліктів. Відзначені здобутки А.П. Зайця, який аналізує питання закону, правопорядку, правовідносин, функціонування права як соціологічні явища. Проаналізована

ідея Г.Г. Гадамера стосовно “входження до герменевтичного кола”, яка знайшла своє застосування і по відношенню до права. Узагальнені ідеї П.Рикера і А.Кауфмана дали підґрунтя стверджувати про соціальний характер права і виникнення останнього тоді, коли з’являється визнання іншого, у зв’язку з чим передбачається можливість як паритетних та партнерських відносин з ним, так і завдання йому шкоди. Були розглянуті герменевтичні канони Е.Бетті, які потрібні для об’єктивної інтерпретації текстів та висловлювань. Увага була зупинена на аргументах вітчизняних науковців (В.С. Нерсисянца, П.М. Рабіновича, В.А. Бачиніна, І.П. Малинової) щодо необхідності застосовування наукових здобутків загальної теорії розуміння (інтерпретації) – герменевтики – при розв’язанні різноманітних інтерпретаційних проблем правового регулювання. Аналіз антропологічного підходу до розуміння права дозволив з’ясувати, що в основі соціального життя людини лежать два протилежних інстинкти – агресії та кооперації. На підставі цього вітчизняні вчені (С.І. Максимов, О.В. Петришин, Є.В. Бурлай) погоджуються з тим, що така характеристика людського буття викликає до життя такі механізми дії права, які б з одного боку могли обмежувати агресію, утримуючи її у розумних межах, а з іншого – сприяти розвитку відносин кооперації між людьми. Дослідження синергетичного підходу до розуміння права дозволило сформулювати знання про правову систему як неврівноважену і підкорену процесам відбору, становлення та розвитку. Існуючий у її межах процес відбору російські вчені (В.П. Бранский, А.Б. Венгеров) застосовують по відношенню до проблем джерел права і становлення держави, а тому синергетичний підхід дозволяє прояснити певні моменти цих механізмів.

Розділ другий “Ідея правового спілкування в історії теоретико-правової думки” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. **“Витоки і становлення теоретичних знань про право як засіб соціального спілкування”** досліджується історико-хронологічний генезис ідей про право як засіб соціального спілкування за часів античності, Відродження, Реформації та Просвітництва. Наведені погляди Аристотеля, який вперше використав категорію правового спілкування і визначив в якості основної функції права – примирну. Аналіз аргументів М.Т. Цицерона щодо державотворення дозволив зробити висновки про механізм державного управління, котрий виписаний філософом з позицій рівності повноважень, що виступає запорукою відсутності конфліктів у державі. Узагальнення поглядів мислителів епохи Відродження, Реформації та Просвітництва (Н.Макіавеллі, Т.Гоббса, Дж. Локка, Б.Спінози, Ж.-Ж. Руссо) допомогло встановити, що всі вони бачили реалізацію права виключно у відносинах між людьми; розглядали право виходячи із узгодженості стосунків між громадянами, їхніми силами та воліннями. При цьому право не

виконувало карних функцій, навіть у тих випадках, коли внаслідок правового конфлікту особі протиправними діями іншої заподіяна шкода. Серед шляхів подолання конфліктів були названі: переговори про мир під час воєнних дій та укладання відповідної угоди; залучення неупередженого посередника при наявності спірної ситуації як на державному, так і на буденному рівні; інститути третейського судді (арбітра).

У підрозділі 2.2. “Модель правового спілкування у працях вчених України та Росії” досліджуються питання багатомірної природи права у течії комунікативного підходу на базі робіт вчених, які працювали на теренах Російської імперії, в тому числі й в Україні. Викладені погляди Є.В. Спекторського про “новий образ права”, які стосуються появи нової юриспруденції соціальних відносин замість безмежно пануючої юриспруденції велінь, яка ототожнювала поняття влади та права. Відповідно до аналізу ідей М.М. Сперанського був зроблений висновок про призначення права щодо забезпечення користі і безпеки всіх членів суспільства. Дослідження концепції паворозуміння, яка була започаткована Л.Й. Петражицьким і отримала свій розвиток у Г.С. Гурвича, надає змогу констатувати імперативно-атрибутивну природу права, тобто розгляд останнього як психічного переживання, що має двохсторонній характер: з одного боку воно покладає на особу певні обов'язки, а з іншого – надає можливість вимагати у зобов'язаної особи виконання того, що на неї покладено. Відповідно до позиції П.О. Сорокіна право як соціальне явище можна розглядати з точки зору чисто психологічної чи внутрішньої або з точки зору символічної, чи зовнішньої. Розгляд положень вчень прибічників багатоаспектної природи права В.С. Соловйова, Б.О. Кістяківського, П.І. Новгородцева надав можливість проілюструвати те, що всі вони пов'язували право з вищими цінностями, говорили про значення права для забезпечення порозуміння і внутрішнього удосконалення індивідів. Відповідно до позиції Є.М. Трубецького, примус не може виступати сутнісною ознакою права через те, що він використовується тільки у випадках вчинення правопорушення. Знайшли позитивну оцінку спроби С.А. Муромцева дослідити право у взаємозв'язку з іншими соціальними явищами і спроби М.М. Коркунова показати структуру взаємин правового спілкування між людьми. Підтвердженню позиції правового спілкування сприяють погляди М.О. Бердяєва, відповідно до яких не право потребує санкції держави, а держава повинна бути санкціонована правом, судима правом, підкорена праву. Узагальнення вчень українських філософів (Г.С. Сковороди, М.П. Драгоманова, Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, М.С. Грушевського) дозволило констатувати відбиття в них ідей правового спілкування, які стосуються соціального походження права, що виражає внутрішню міру волі людини; необхідності гармонійної взаємодії лю-

дини і суспільства, особи й сукупності осіб (народ, нація), спільним мотивом поведінки яких є ідеали свободи та самостійності; заборони агресивних війн і мирного врегулювання будь-яких конфліктів.

У підрозділі 2.3. “Широкий підхід до права за радянських часів” досліджуються ідеї про правове спілкування, які знайшли своє відображення у поглядах радянських вчених. У контексті дослідження проаналізована “мінова теорія” Є.Б. Пашуканіса, згідно з якою право представляє собою соціальну комунікацію, тобто сукупність відокремлених суб’єктів, взаємопов’язаних еквівалентним обміном. Знайшли свою позитивну оцінку визначення П.І. Стучкою права як системи суспільних відносин і перше синтетичне визначення соціалістичного права А.К. Стальгевича як єдності правової норми, правовідносин та правосвідомості. Разом з цим подано критичний аналіз статичного “нормативного” розуміння права, яке було превалюючим у правовій думці радянського періоду. Надана розгорнута характеристика спробам деяких радянських вчених довести, що право – є більш складним суспільним явищем, а не тільки нормою права чи правилом поведінки, які забезпечуються примусовою силою держави. Для цього проводиться комплексний аналіз позицій Я.Ф. Миколенка, Є.А. Якуби, Г.В. Мальцева, М.І. Козюбри, В.С. Нерсисянца, С.С. Алексєєва, Л.С. Явич, Ю.І. Гревцова та деяких інших. На їх думку розуміння права лише як системи юридичних норм є одностороннім і тому вони починають включати до складу компонентів права разом із правовими нормами правовідносини й правосвідомість. У роботі підтримується позиція С.С. Алексєєва, Л.С. Явича, Ю.І. Гревцова з приводу визначення центрального компонента у складі права у широкому розумінні. Відповідно до цього вчені проводили в життя ідею згідно з якою співвідношення правосвідомості, юридичних норм і правових відносин – це є співвідношення трьох самостійних юридичних явищ. Характер їх взаємодії не є раз і назавжди заданим, так як його характеризує динамізм, в кінцевому сенсі він залежить від конкретно-історичних умов життєдіяльності суспільства.

Розділ третій “Правове спілкування: поняття, структура, відображення у законодавстві” складається із трьох підрозділів. Підрозділ 3.3. має у своєму складі сім пунктів.

У підрозділі 3.1. “Поняття правового спілкування” досліджується співвідношення між категоріями правового і соціального спілкування, вводиться в обіг категорія “правового спілкування”, надається авторське визначення останньої, аналізуються специфічні ознаки правового спілкування та визначаються його передумови, вказується місце правового конфлікту у ситуації правового спілкування. Категорія правового спілкування є видовою по відношенню до соціального спілкування, оскільки в межах правового спілкування пріоритет надається розгляду дій суб’єктів, що виступають об’єктивацією правових текстів.

Проведене узагальнення поглядів різних вчених з приводу обґрунтування соціального характеру права, що виступає однією із передумов правового спілкування. Увага була приділена онтологічним і гносеологічним аргументам І.Л. Честнова; соціологічному підходу, що відкриває методологічну здатність для вивчення зв'язків права з іншими явищами суспільного життя, запропонованому М.І. Козюброю; розгляду Є.В. Бурлаєм правовідносин в якості різновиду суспільних відносин; акцентуації О.В. Петришиним факту, що право є породженням суспільних відносин як певних взаємин між соціалізованими індивідами. З метою визначення категорії правового спілкування розглянуто його специфічні ознаки: 1) правове спілкування розгортається між рівноправними суб'єктами на мікрорівні (між суб'єктами права) та макрорівні (між індивідами і системою права в цілому); 2) суб'єкти правового спілкування обирають у ході взаємодії певні варіанти поведінки, які у ході багаторазового повторення й визнання іншими членами суспільства відбиваються як типові і створюють правовий інститут; 3) під час правового спілкування його учасники постають у різних образах, виконують різні ролі: суб'єкт мови – суб'єкт дії – суб'єкт відповідальності; 4) важливу роль під час правового спілкування відіграє рівень правової культури суб'єкта правового спілкування; 5) особи в процесі правового спілкування виступають носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків; 6) правове спілкування не відбувається без єдиної мови, що об'єктивується у тексті норми права; 7) головним призначенням правового спілкування становиться забезпечення консенсусу між суб'єктами і досягнення між ними порозуміння. Було надане визначення новій для юридичної науки категорії правового спілкування як взаємодії рівноправних суб'єктів на основі правил поведінки, відображених у нормативних актах та інших юридичних джерелах, шляхом реалізації своїх прав і обов'язків з метою досягнення компромісу та порозуміння. Відстоювалася позиція, що правовий конфлікт не являється окремою стадією процесу правового спілкування, оскільки він представляє собою ситуацію в якій правове спілкування не досягло поставленої мети (порозуміння та компромісу).

У підрозділі 3.2. **“Процес правового спілкування і його структура”** досліджується структура процесу правового спілкування. Початковою стадією процесу правового спілкування виступає екстерналізація, тобто зовнішня реалізація індивідами своїх установок, ціннісних орієнтацій, уявлень, які мають правовий характер. Наступною стадією виступає інституціоналізація, якій передують процеси хабітуалізації (перетворення поведінки на звичку) і типізації (визначення взірців поведінки в якості типових у конкретній ситуації). Інституціоналізація має місце там, де проходить процес типізації тих дій, які сформувалися вже у звичку. Дослідження процесу об'єктивації показало, що він від-

бувається у вигляді фіксації варіантів поведінки індивіда у певному джерелі. Призначення стадії інтерналізації полягає у сприянні закріпленню об'єктивованих варіантів поведінки, ціннісних установок у свідомості суб'єктів правового спілкування в ході їх соціалізації. Додатковими стадіями процесу правового спілкування є – інновація, селекція і легітимація. Стадія інновації має місце тоді, коли поведінка людини не знаходить свого закріплення у нормі права. Стадія селекції пов'язана з відбором варіанту поведінки, який у майбутньому буде схвалений (легітимований) з боку суспільства, елітою та широким загалом й буде сприяти безконфліктному здійсненню процесу правового спілкування. У руслі розгляду останньої із додаткових стадій – стадії легітимації – аналізується важлива проблема запозичення правових інститутів та норм, привнесення яких на вітчизняне правове підґрунтя не завжди дає позитивні результати. У зв'язку з цим підтримується висновок щодо недоречності штучного перенесення інститутів і норм іншої правової системи на вітчизняне правове підґрунтя. Взірці правових норм минулого чи інших країн можуть виступати своєрідними стимулами, які при певному збігові обставин можуть перетворитися на внутрішній мотив.

У підрозділі 3.3. **“Засади правового спілкування у галузях законодавства України”** досліджуються елементи правового спілкування у чинному галузевому законодавстві України.

У пункті 3.3.1. **“Конституційне законодавство”** розглядається впровадження засад правового спілкування у чинному конституційному законодавстві. Доводиться, що ознаки правового спілкування в межах цієї галузі можна побачити в специфіці диспозитивного методу правового регулювання, правовій природі Конституції України, конституційних принципах, діяльності Конституційного Суду України, Верховної Ради України, політичних партій, проведенні всеукраїнських та місцевих референдумів, всенародних обговорень, опитувань громадської думки, діяльності органів самоорганізації населення тощо. Наголошується, що конституційне законодавство має тенденцію й надалі розвиватися у руслі підвищення ролі погоджувальних і примирних процедур. Про це свідчать прийняті у 2004 році зміни до Конституції України, відповідно до яких важлива роль у Верховній Раді України відводиться коаліції депутатських фракцій, яка створюється на основі узгодження різних політичних позицій й за допомогою переговорних процесів визначає кандидатуру Прем'єр-міністра України і формує Кабінет Міністрів України.

У пункті 3.3.2. **“Цивільне законодавство”** аналізуються засади правового спілкування в межах цивільного законодавства. З позицій відображення ознак правового спілкування розкриті особливості превентивної функції цивільного права і диспозитивного методу правового

регулювання. Увага звернута на рівність та ініціативність учасників цивільних правовідносин, наділених кореспондуючими правами і обов'язками, можливість їх вільного волевиявлення. У сімейному законодавстві ідея правового спілкування знайшла своє впровадження у інституті шлюбного договору; дозволі подружжю укласти договір про надання утримання одному з них; дозволі батькам на управління майном малолітньої дитини, враховуючи її думку щодо способів управління майном; праві на розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей; вжитті судом заходів щодо примирення подружжя (надаючи строк на примирення), якщо це не протирічить моральним засадам суспільства тощо.

У пункті 3.3.3. **“Трудове законодавство”** досліджуються елементи правового спілкування, закріплені у трудовому законодавстві. Надана оцінка інститутам колективного і трудового договорів, які за допомогою перетворення абстрактних прав та обов'язків, що впливають з права на працю, відіграють важливу роль по запобіганню конфліктів між сторонами. У роботі підкреслюється специфіка трудового законодавства, яке всіма засобами намагається погасити конфлікт, вирішивши його на підприємстві за допомогою передбачених примирних процедур, аніж передавати спір на розгляд до суду. Серед примирних процедур відзначені: вирішення індивідуального трудового спору спеціальним органом – комісією по трудових спорах, вирішення колективних трудових спорів примирною комісією, незалежним посередником чи трудовим арбітражем.

У пункті 3.3.4. **“Адміністративне законодавство”** досліджуються засади правового спілкування в адміністративному законодавстві. Засади правового спілкування на рівні адміністративного законодавства наявні у заходах організаційного характеру і заходах адміністративного попередження. Наведені приклади закріплення засад правового спілкування під час укладання адміністративно-правових договорів та надання управлінських послуг (реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб підприємців; ліцензування господарської діяльності; видача паспорта громадянина України та свідоцтва про народження та ін.).

У пункті 3.3.5. **“Кримінальне законодавство”** проаналізовані засади правового спілкування закріплені у кримінальному законодавстві України. Не дивлячись на імперативну природу кримінального законодавства, його жорстку регламентацію належних варіантів поведінки, застосування примусових важелів права та розгалуженої системи покарань за скоєні злочини, примирна природа права простежується і у ньому. Про це свідчить відмова на законодавчому рівні від кари, як основної мети покарання; наявність нових підстав звільнення від кримінальної відповідальності повністю (діяльне каяття особи, примирення особи винної з потерпілою) і частково (звільнення від відбування

покарання з випробовуванням, умовно-дострокове звільнення).

У пункті 3.3.6. “Законодавство про судочинство” аналізується на предмет відбиття засад правового спілкування законодавство про судочинство. Впровадження засад правового спілкування здійснюється в межах принципу змагальності, притаманного цивільному, адміністративному та кримінальному судочинству; рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом; в інститутах відмови від позову, визнання позову та мирової угоди. Примирна природа права в рамках законодавства про судочинство знайшла своє впровадження у діяльності третейських суддів та міжнародного комерційного арбітражу. Кримінально-процесуальне законодавство окремо регламентує процедурні норми відповідно до яких провадження в кримінальній справі може бути закрито судом у зв’язку з дійовим каяттям, примиренням обвинуваченого, підсудного потерпілим. Існуючий нині процедурний порядок вирішення спорів, які виникають у сфері міжнародної торгівлі і перспективи створення ефективного та компетентного суду максимально наближеного до населення для врегулювання малозначних кримінальних і цивільних справ (мировий суд) – також представляють собою осередки закріплення засад правового спілкування у законодавстві про судочинство.

У пункті 3.3.7. “Міжнародне право” аналізується міжнародне право на предмет наявності у ньому засад правового спілкування. Примирне призначення права та ідея правового спілкування знаходять своє відображення у програмно-політичних договорах між державами і у численних погоджувальних процедурах притаманних сучасному міжнародному праву. Серед них: двохсторонні чи багатосторонні переговори, добрі послуги та посередництво, обслідування і примирення. На предмет наявності ознак правового спілкування охарактеризований колізійний метод правового регулювання, який не регламентуючи відношення по суті, визначає, право якої держави має бути застосоване для врегулювання відносин з участю іноземного елемента.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у формулюванні загальнотеоретичного поняття правового спілкування як видового по відношенню до поняття соціального спілкування, визначенні передумов правового спілкування, його специфічних ознак, розкритті змісту та структури процесу правового спілкування, обґрунтуванні підвищення ролі засад правового спілкування у чинному законодавстві України, як одній із найголовніших тенденцій його розвитку.

Головними науковими і практичними результатами роботи є такі висновки:

1. Тенденція по формуванню нових, відмінних від традиційних методологічних підходів до праворозуміння, яка спостерігається у теперішній час у правовій науці, має своє обґрунтування з точки зору історичного і загальноцивілізаційного підходів. За давніх часів право характеризувалося відсутністю публічного позову, виконанням ролі упорядкованого заходу ведення війни, відсутністю судової влади у сучасному розумінні, владнанням взаємних претензій за допомогою спеціальних примирювальних процедур. Серед ознак права, яких воно набуває за сучасних умов: діалогічний характер; націленість на суб'єктів спілкування задля забезпечення їх потреб та інтересів; налагодження зв'язків між суб'єктами, сприяння їх порозумінню тощо.

2. Сутність феноменологічного підходу до праворозуміння визначає принцип ітерсуб'єктивності соціального світу, який органічно поєднується з "теорією комунікативної дії" (Ю.Хабермас). Ітерсуб'єктивне розуміння права у теперішній час знаходить своє продовження у працях вітчизняних вчених, які розглядають правову реальність не як зовнішню для людини, а як таку, в яку залучена вона сама у процесі спілкування з іншими учасниками правового життя (І.Л. Честнов, С.І. Максимов). Одним із найголовніших положень герменевтичного підходу, є ідея "входження до герменевтичного кола", яка застосовується і по відношенню до права, у випадку інтерпретації текстів нормативно-правових актів. Цінним відкриттям виступає формулювання герменевтичних канонів (Е.Бетті), потрібних для об'єктивної інтерпретації текстів та висловлювань. Головною ідеєю антропологічного підходу до праворозуміння виступає наявність в основі соціального життя людей двох протилежних інстинктів – агресії та кооперації. Синергетичним підходом (В.П. Бранский, А.Б. Венгеров) формується уявлення про право як нестійку, розбалансовану систему, яка весь час перебуває у процесі становлення; зосереджується увагу на новій функції права щодо забезпечення цілісності суспільства; висвітлюється проблему відбору відповідно до якого здійснюється процедура інновації і селекції нових взірців юридично значимої поведінки та їх закріплення у формально визначених джерелах (законах тощо).

3. Аристотель першим використав дефініцію правового спілкування і виділив в якості основної функції права – примирну. Визначаючи причини об'єднання людей в державу, М.Т. Цицерон наполягав не на природній слабкості людини, а на її природній потребі жити разом з іншими. Видатні мислителі епохи Відродження, Реформації та Просвітництва вперше звернули увагу на те, що реалізації права здійснюється у відносинах між людьми. Прибічники ідеї "суспільного договору" (Т.Гоббс, Дж. Локк, Б.Спіноза, Ж-Ж. Руссо) пояснювали необхідність його обставинами, за яких природний стан протистояння між людьми поступово дійшов свого критичного порогу і не міг більше продовжу-

ватися й надалі, оскільки б людський рід загинув би, якщо б він не змінив свого образу. Л.Й. Петражицький та Г.С. Гурвич першими зробили спробу побудувати структуру правового спілкування, виділивши в ній наявність імперативно-атрибутивних емоцій щонайменше у двох осіб, правомочність однієї сторони й обов'язок іншої, акти ціннісного сприйняття соціальних норм, які визначають правовий статус суб'єктів. П.О. Сорокін акцентував увагу на тому, що норми права покликані забезпечувати компроміс між різними вимогами. В.С. Соловйов, Б.О. Кістяківський, П.І. Новгородцев пов'язували право з вищими цінностями, говорили про значення права для забезпечення порозуміння і внутрішнього удосконалення індивідів. Є.М. Трубецької, М.М. Коркунов, С.А. Муромцев, М.О. Бердяєв відстоювали соціальне походження права, яке представляє собою відносини взаємного спілкування, у ході якого суб'єкти повинні поважати права одне одного. Запорукою створення суспільства без ворожнечі і протиріч Г.С. Сковорода вважав "сродну працю" – реалізацію людиною своїх природних обдаровувань. На думку М.П. Драгоманова значення місцевого самоврядування полягає у оптимальному проявленні волевиявлення інтересів кожної громади і кожної особистості з огляду не на якісь вузько партійні, а на загальнолюдські інтереси. У науковому спадку Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, М.С. Грушевського знаходиться ряд ідей міжнародно-правового характеру, що передбачають заборону агресивних війн і мирне врегулювання міжнародних спорів.

4. Вагомий внесок у розуміння права як соціального явища внесли прихильники "широкого" підходу до права. Відповідно до "мінової" теорії Є.Б. Пашуканіса право представляє собою соціальну комунікацію; П.І. Стучка одним із перших серед радянських вчених визначив право як систему суспільних відносин. А.К. Стальгевич, Я.Ф. Миколенко, Є.А. Якуба, Г.В. Мальцев, М.І. Козюбра, В.С. Нерсисянц, С.С. Алексєєв, Л.С. Явич, Ю.І. Гревцов включали до складу компонентів права разом із правовими нормами правовідносини й правосвідомість.

5. Правове спілкування – це взаємодія рівноправних суб'єктів на основі правил поведінки, відображених у нормативних актах та інших юридичних джерелах, шляхом реалізації своїх прав і обов'язків з метою досягнення компромісу та порозуміння. Правове спілкування має власні специфічні ознаки: наявність рівноправних суб'єктів – носіїв суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, котрі у ході взаємодії виконують різні ролі та обирають певні варіанти поведінки; необхідність єдиної мови та мети – забезпечення компромісу і досягнення порозуміння;

6. Право в ході взаємодії суб'єктів в процесі правового спілкування проходить у своєму становленні наступні стадії: екстерналіза-

цію, інституціоналізацію (яку складають хабітуалізація та типізація), об'єктивізацію, інтерналізацію, інновацію, селекцію, легітимацію (три останні стадії є додатковими).

7. Засади правового спілкування в межах конституційного законодавства відображені у правовій природі Конституції України, конституційних принципах; у цивільному законодавстві – у специфіці диспозитивного методу правового регулювання; у сімейному законодавстві – в інституті шлюбного договору; у трудовому законодавстві – в наявності примирних процедур, що застосовуються для вирішення трудових конфліктів; в адміністративному законодавстві – в наявності адміністративно-попереджувальних заходів, адміністративно-правових договорів та управлінських послуг; у кримінальному законодавстві – в інституті примирення між обвинуваченим, підсудним та потерпілим; у законодавстві про судочинство – в інститутах відмови від позову, визнання позову та мирової угоди; у міжнародному праві – в наявності колізійних норм, як одному зі способів вирішення юридичних конфліктів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. *Гетьман І.В.* Ідея правового спілкування в сучасному суспільстві // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Збірник наукових праць / Головний редактор Ю.П. Битяк. – Харків: Право, 2004. – Вип. 7. – С. 174-182.

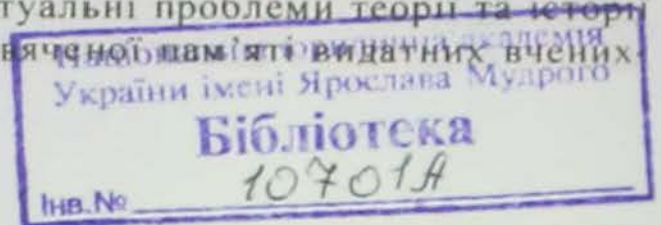
2. *Гетьман І.В.* Право як засіб соціального спілкування // Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. / Від. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2005. – Вип. 75. – С. 13-20.

3. *Гетьман І.В.* Історичне становлення ідеї правового спілкування // Вісник Академії правових наук України / Головний редактор В.Я. Тацій. – Харків: Право, 2005. – №1(40). – С. 215-223.

4. *Гетьман І.В.* Право як засіб соціального спілкування: до постановки проблеми // Соціально-політичні та соціально-правові проблеми сучасності: Збірник наукових тез (за матеріалами XV Харківських політологічних читань). – Харків: НЮАУ, 2004. – С. 45-47.

5. *Гетьман І.В.* Роль права в регулюванні відносин місцевого самоврядування // Проблеми удосконалення правового регулювання місцевого самоврядування в Україні: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 25 травня 2004 р. / За ред. проф. Ю.П. Битяка. – Харків: Інститут державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України, 2004. – С. 311-314.

6. *Гетьман І.В.* Правове спілкування в умовах інформаційного суспільства // Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції молодих науковців, аспірантів і студентів “Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави”, присвяченій пам'яті видатних вчених України імені Ярослава Мудрого

юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова / Відп. ред. Ю.М. Оборотов. – Одеса: Юридична література, 2005. – С. 118-120.

7. Гетьман І.В. Правове спілкування як механізм запобігання конфліктам у ході електорального процесу // Проблеми формування електоральної культури населення: Збірник наукових статей (за матеріалами XVII Харківських політологічних читань). – Харків: “Право”, 2005. – С. 21, 22.

АНОТАЦІЇ

Гетьман І.В. Концепція правового спілкування: зміст, витоки, перспективи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія держави і права; історія політичних і правових вчень. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – м. Харків, 2006.

Робота присвячена комплексному дослідженню комунікативної методології праворозуміння за сучасних умов інформаційного суспільства і всебічному висвітленню категорії та процесу правового спілкування, для доведення його широкого впровадження на рівні чинного галузевого законодавства. У ній, в контексті поставленої проблеми, по новому досліджуються і аналізуються сучасні методологічні підходи до праворозуміння; встановлюється співвідношення між категоріями соціального і правового спілкування; визначаються передумови правового спілкування; наводиться визначення нової для сучасної юридичної науки категорії “правового спілкування”; виводяться і характеризуються специфічні ознаки правового спілкування; розкривається зміст та структура процесу правового спілкування; обґрунтовується підвищення ролі засад правового спілкування у чинному законодавстві України, як одній із найголовніших тенденцій його розвитку.

Ключові слова: методологічні підходи до праворозуміння, комунікативна методологія праворозуміння, правове спілкування, передумови правового спілкування, ознаки правового спілкування, процес правового спілкування, примирювальні процедури, порозуміння.

Гетьман І.В. Концепція правового общения: содержания, истоки, перспективы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого. – Харьков, 2006.

Работа посвящена комплексному исследованию коммуникативной методологии правопонимания в современных условиях информационного общества и всестороннему освещению категории и процесса правового общения, с целью доказать его широкое распространение в от-

раслях действующего законодательства. В работе, по-новому исследуются и анализируются современные подходы к правопониманию, устанавливается соотношение между категориями социального и правового общения.

Определяется, что в качестве предпосылок правового общения выступают признание права как социального явления, элемента и наличие в социуме общеобязательных, значимых, формально определённых, легитимных правил поведения, которые определяют права и обязанности субъектов. Впервые представляется определение новой для современной юридической науки категории «правового общения» как взаимодействия равноправных субъектов на основании правил поведения, отображённых в нормативных актах и иных юридических источниках, путём реализации своих прав и обязанностей с целью достижения компромисса и взаимопонимания. В работе характеризуются специфические признаки правового общения: наличие равноправных субъектов – носителей субъективных прав и юридических обязанностей, которые в ходе взаимодействия исполняют разные роли и выбирают определённые варианты поведения; необходимость единого языка и цели – обеспечение компромисса и достижение взаимопонимания. Раскрывается содержание и структура процесса правового общения, который начинается со стадии экстернализации, затем следуют стадии институционализации, объективации, интернализации, инновации, селекции и легитимации (три последние являются дополнительными).

В диссертационном исследовании заявленная проблема обосновывается на практическом уровне путём обращения к действующему отраслевому законодательству Украины. Например, в уголовном законодательстве она находит своё выражение в институте примирения между обвиняемым, подсудимым и потерпевшим; в гражданском законодательстве – в специфике диспозитивного метода правового регулирования и т.д.

Ключевые слова: методологические подходы к правопониманию, коммуникативная методология правопонимания, правовое общение, предпосылки правового общения, признаки правового общения, процесс правового общения, примирительные процедуры, взаимопонимание.

Get`man I. V. Conception of the legal intercourse: contents, sources, perspectives. – Manuscript.

The dissertation for a candidate's degree on speciality 12.00.01 – Theory and history of the state and law; history of the political and legal teachings. – National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav Mudry, Kharkiv, 2006.

The dissertation is dedicated to the complex investigation of the communicative methodology of the legal conception under modern conditions of the information society and the thorough elucidation of the category and process

of the legal intercourse in order to prove its wide dissemination in the branches of the legislation in force. In the work, in the context of the raised problem, the modern approaches to the legal conception in a new fashion are investigated and analyzed; the relationship between the categories of the social and legal intercourse is also established; it is determined the premises of the legal intercourse and the definition of the new for the modern law science category of the "legal intercourse" is given; the specific indications of the legal intercourse are characterized; the contents and structure of the legal intercourse are revealed and the increasing role-from the point of view of the Ukrainian law in force- of the bases of the legal intercourse, as one of the main tendency of its development, is given grounds.

Key words: methodological approaches as to the legal conception, communicative methodology of the legal conception, legal intercourse, premises of the legal intercourse, indications of the legal intercourse, procedure of the legal intercourse, conciliation procedures, mutual understanding.

ка

I.V.

10701A

Г44 Гетьман І.В.
Концепція правового
спілкування: зміст,
витоки, перспективи
2006 0,00

ат 60 x 90\16.

фі.

).

Підписано

ОРК

10701A

ава Мудрого